

Карпенко І. В., Голіков С. О.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ: ВТІЛЕННЯ МРІЇ...

Спочатку кілька слів з приводу назви. Знаючи велику попередню історію непростого й нелегкого шляху до відкриття філософського факультету в Харківському університеті, здавалось би, що вона є цілковито логічною. Проте виникало питання стосовно розділового знаку в кінці. Поставити знак оклику було б занадто самовпевнено і зважаючи на надзвичайну складність такого організму як філософський факультет, і зважаючи на досить нетривалу історію його існування – всього лише 10 років. І знову ж такі 10 років існування факультету не можуть не трансформувати і мрію про нього, якою вона була до його відкриття. Поставити ж знак питання не хотілось. Бо він ставив би під сумнів все те, що було зроблено протягом перших 10 років існування факультету. А за цей час, вочевидь, були не тільки прорахунки, але присутні і досягнення. З огляду на це вважали б за доцільне поставити три крапки, які можуть означати і те, що є певний зазор між мрією і реальністю, і те, що мрія може змінюватися, і те, що реальність не може не вдосконалюватися.

Отже, філософському факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна – 10 років. Багато це, чи мало? На тлі історії університету – це тільки мить, на тлі історії факультетів університету, які відзначають свої кілька десяти чи столітні ювілеї – це лише початковий період становлення. Звичайно, десять років ще не дають того історичного масштабу, яким би можна було оцінити всі наші здобутки чи прорахунки. І не хотілось, щоб святкування цього першого, але все-таки ювілею, перетворилося в банальний статистичний звіт про виконану роботу. І все ж, якщо це початковий етап становлення, якщо це період накопичення сили і енергії, що нададуть можливість факультету для подальшого розвою (сподіваємось, протягом століть!) то і без цього не обійтись.

Але спочатку невеликий екскурс в хронологію подій 2001-2004 рр. Спроби відкрити підготовку фахівців-філософів у провідному вузі Слобожанщини робилися неодноразово [1]. Але реалізація надій кількох поколінь університетських філософів, які закономірно вели відлік часу своєї дисципліни від першого професора кафедри філософії Й. Б. Шада, стала остаточно можливою тільки в проміжок кінця XX і початку XXI століть, тобто на їх зламі. Можливо цей злам і посприяв вдалому поєднанню сприятливих об'єктивних умов і вирішальних суб'єктивних факторів. Що ж відноситься до першого, а що – до другого може стати предметом дослідження майбутніх істориків філософії, які будуть вивчати інституційне становлення філософської діяльності в Харківському університеті.

Проте як би там не було, але спираючись на належний кадровий потенціал, наявність необхідного навчально-методичного забезпечення та потребу кваліфікованих філософських кадрів у Харківському регіоні, Вчена Рада Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 31 березня 2000 р. прийняла рішення щодо ліцензування спеціальності «Філософія». А вже 9 квітня 2001 р. університет подав до Міністерства освіти і науки України заяву, щодо надання ліцензії на провадження освітньої діяльності, пов'язаної з підготовкою фахівців за спеціальністю «Філософія». За результатами експертизи МОН України надало відповідну ліцензію, завдяки чому в червні 2001 року Харківський університет вперше за свою майже 200-річну історію оголосив набір студентів на спеціальність «Філософія». З 1 вересня 2001 р. розпочали своє навчання перші студенти філософського факультету: за результатами вступних іспитів було зараховано на спеціальність «Філософія» 17 студентів.

МОН України, враховуючи велику підготовчу та організаційну роботу, проведену керівництвом університету, викладачами кафедр гуманітарного циклу, своїм наказом за № 527 від 18.07.2001 р. прийняло рішення про створення філософського факультету в Харківському національному університеті імені В.Н.Каразіна, а згідно наказу ректора Харківського університету професора В.С. Бакірова (№0202-1/076 від 23.08.2001 р.) факультет розпочав свою діяльність.

Восени того ж року сформувались керівні органи факультету. 21 вересня 2001 р. відбулися перші загальні збори трудового колективу філософського факультету, на яких було обрано Вчену раду факультету, секретаря Вченої ради, заступників декана факультету, обговорено та затверджено Положення про філософський факультет Харківського

національного університету імені В. Н. Каразіна. Склад вченої ради факультету затверджено наказом ректора №0114-1/089 від 24.09.2001. Очолив її виконуючий обов'язки декана факультету І. В. Карпенко, а секретарем Вченої ради було призначено професора, кандидата філософських наук Л. М. Дениско. 23 листопада 2001 р. на засіданні Вченої ради факультету першим деканом філософського факультету було обрано доцента, кандидата філософських наук І. В. Карпенка, який наказом ректора професора В. С. Бакірова №0104-2/874 від 18 грудня 2001 р. був призначений на цю посаду. Заступниками декана призначені: з навчальної роботи – доцент, кандидат філософських наук С. О. Голіков, з наукової – доцент, кандидат історичних наук Д. М. Чорний, з виховної – старший викладач Л. К. Козачкова.

Структура факультету сформувалась протягом наступних трьох років. Наказом ректора №3801-1/111 від 19.11.2001 р. було затверджено «Положення про філософський факультет та його структуру». Згідно «Положення» до складу факультету ввійшли загальноуніверситетські кафедри філософії (згодом наказом ректора університету № 3801-1/139 від 27.11. 2002 р. вона була перейменована в кафедру теоретичної і практичної філософії), теорії культури і філософії науки, українознавства та політології. В 2002 р. до факультету приєдналась кафедра правознавства, яка була створена наказом ректора університету № 0202-1/079 від 31.08.2001 р. Таким чином, філософський факультет на цьому етапі об'єднав п'ять кафедр.

Подальші структурні зміни на факультеті відбулися протягом 2004 р. В зв'язку зі створенням юридичного факультету кафедра правознавства була виведена зі складу філософського факультету та переведена на новостворений юридичний факультет. Рішенням Вченої Ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 9 від 24 вересня 2004 р.) на філософський факультет була переведена із факультету післядипломної освіти кафедра валеології. Таким чином, сформувалась сучасна структура філософського факультету, до складу якого входять кафедра теоретичної і практичної філософії, кафедра теорії культури і філософії науки, кафедра українознавства, кафедра політології та кафедра валеології. Крім того при кафедрах факультету працюють міжфакультетська науково-дослідна валеологічна лабораторія, лабораторія гендерних досліджень, Східний інститут українознавства імені Ковальських.

Наступні десять років життя факультету позначено динамікою кадрового забезпечення наукового та навчально-методичного процесу. Так, якщо в 2001/2002 навчальному році на факультеті працювало 78 науково-педагогічних працівників, то в 2010/2011 навчальному році їхня загальна кількість становила 126 осіб (89 штатних і 37 сумісників). За роки існування філософського факультету кількість докторів наук, що працюють на факультеті, зросла в три рази – з 13 до 39 (30,9 % особового складу), кандидатів наук – з 54 до 64 (50,8 %). Сьогодні 15 викладачів факультету відзначені почесними званнями, серед яких заслужені діячі науки і техніки, відмінники освіти, заслужені професори та викладачі. Майже 32 % викладачів факультету – молоді люди віком до 40 років, близько 21 % становлять викладачі у віці від 41 до 50 років, 24 % – від 51 до 60 років, 23 % – понад 60 років. Такий кадровий склад дозволяє оптимізувати науково-дослідницьку та викладацьку роботу, поєднуючи енергію молодих викладачів та досвід старших колег, завдяки чому на факультеті створені всі умови для забезпечення спадкоємності в організації та провадженні навчального процесу, інноваційних пошуків та досліджень, для формування факультетських традицій та наукових шкіл.

Факультет перебуває в стадії постійного зростання, що обумовлено появою нових спеціальностей, форм навчання та розширенням спектру навчальних дисциплін. Вже на другий рік роботи факультету, у 2002 р., було ліцензовано спеціальність «Культурологія», а з 1 вересня 2002 року розпочато підготовку фахівців з цієї спеціальності. Починаючи з 2004-2005 навчального року на факультеті здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю «Валеологія».

В 2006 році перші 15 випускників філософського факультету отримали дипломи магістрів з філософії (9 дипломів з відзнакою) з присвоєнням кваліфікації «філософ, викладач філософських дисциплін». В 2007 році студенти-культурологи завершили підготовку за програмою повної вищої освіти та отримали відповідні дипломи: 4 випускники – дипломи магістра з культурології з відзнакою та 4 випускника – дипломи спеціаліста з культурології. В 2009 році за спеціальністю «Валеологія» отримали дипломи 18 магістрів, з них 10 – дипломи з відзнакою. Загалом денне відділення філософського факультету за час його існування закінчили 243 бакалаври, 7 спеціалістів та 165 магістрів.

Починаючи з 2002-2003 навчального року на факультеті здійснюється підготовка фахівців за спеціальністю «Філософія» на заочному відділенні, а в 2009 році було розпочато підготовку фахівців з валеології на заочній формі навчання за напрямом підготовки «Здоров'я людини». Заочне відділення філософського факультету за спеціальністю «Філософія» закінчили 36 бакалаврів та 24 магістра. Таким чином, за роки існування філософського факультету на денному та заочному відділенні було підготовлено 279 бакалаврів, 7 спеціалістів та 189 магістрів.

В 2011/2012 навчальному році на факультеті навчається 251 студент денної форми та 77 студентів заочної форми навчання. Вони отримують підготовку за напрямами «філософія», «культура» та «здоров'я людини». Філософську освіту здобувають на денному відділенні 90 студентів, на заочному відділенні 57 студентів. Культурологами готуються стати 81 студент денної форми навчання. За напрямом підготовки «здоров'я людини» навчаються на денному відділенні 80 студентів, на заочному – 20 студентів.

Студенти факультету вивчають близько 200 різноманітних курсів, мають можливість оволодіти п'ятьма іноземними мовами (латиною, грецькою, англійською, німецькою та французькою). Значне місце у фаховій підготовці студентів, що навчаються на факультеті, займають курси, розроблені професорами та доцентами, зокрема такі, що фактично вперше (або ж значно в більшому обсязі ніж раніше) викладаються в університеті. Серед них: «Історія філософії», «Філософська пропедевтика», «Гносеологія та епістемологія», «Метафізика та онтологія», «Феноменологія», «Філософська герменевтика», «Практична та комунікативна філософія», «Філософська антропологія», «Логіка», «Релігієзнавство», «Архаїчна культура», «Етнокультурологія», «Культурна антропологія», «Семіотика культури», «Основи загальної теорії культури», «Загальна валеологія», «Захисні системи організму», «Фізіологія здорового способу життя», «Соціальні аспекти здоров'я», «Валеософія та валеоетика», «Етновалеологія» та ін.

В 2004-2005 навчальному році на факультеті започатковано викладання елективних курсів, що входять до блоку фахової підготовки студентів. Такий підхід до організації навчального процесу дозволив наблизити викладання фахових дисциплін до запитів студентів, став передумовою до втілення в життя індивідуальної траєкторії навчання студентів. Життєздатність подібного нововведення до навчального плану підготовки фахівців підтверджується тим, що в 2010-2011 навчальному році викладачі кафедр забезпечили викладання студентам факультету 56 вибірових дисциплін, що обумовлює належну фахову підготовку студентів за відповідними спеціальностями та спеціалізаціями.

Крім того, кафедри факультету здійснюють викладання філософсько-культурологічних, історичних, політологічних та валеологічних дисциплін на всіх факультетах університету. Виконуючи наказ МОН України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента», викладачі факультету підготували та запропонували студентам всіх факультетів університету крім загальнообов'язкових ще 82 вибірові дисципліни.

Значну роботу проведено кафедрами факультету з організації методичного забезпечення навчального процесу, підготовки та видання комплексів навчально-методичних матеріалів. За роки існування філософського факультету викладачами було опубліковано 102 навчальних посібника та підручника, 37 підручників з Грифом МОН України, понад 100 навчально-методичних комплексів з дисциплін фундаментальної та фахової підготовки студентів.

Підвищенню якості та ефективності навчального процесу на філософському факультеті сприяє організація та проведення практичної підготовки студентів. Базами проведення педагогічної практики філософів та культурологів за рівнем підготовки «Бакалавр» і «Магістр» є медичний коледж № 1, гідрометеорологічний технікум, машинобудівельний технікум, училище культури, Харківська школа-інтернат для незрячих, Харківський університетський лицей, Харківський бізнес-коледж, Українська державна академія залізничного транспорту, Харківська державна академія культури, Харківська державна академія фізичної культури, Харківський педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, Харківський національний університет внутрішніх справ, національний технічний університет «ХПІ».

Певна детальна та начебто перевантажена статистикою, характеристика навчально-методичного процесу на філософському факультеті зумовлена не тільки турботою про «хліб» істориків майбутнього, а щонайперше тим, що ця робота значною мірою була новою для

більшості викладачів факультету, потребувала значних зусиль і кропіткої повсякденної уваги. Але це було варте того: нарешті з'явився свій студент – студент філософського факультету.

Поруч із навчально-методичною, науково-дослідна робота вважається однією з пріоритетних на філософському факультеті. Її специфіка визначається тим, що вона об'єднує науковців кафедр теоретичної і практичної філософії, теорії культури і філософії науки, українознавства, політології, валеології, науковий та творчий потенціал яких був і залишається доволі потужним. На жаль, але видається, що поки що розвиток науки в рамках факультету визначається сумою здобутків кожного науковця чи кожного кафедрального колективу. Факультет, поки що, залишається суттєвим, але все-таки лише брендом. Хоча саме із створенням факультету постають, на наш погляд, нові сприятливі умови для розвитку гуманітарних досліджень і, щонайперше, в їх комплексності і міждисциплінарності.

На факультеті успішно і плідно працюють три наукові школи, які сформувались ще до його відкриття: «Харківська університетська школа теоретичної і практичної філософії» (керівник проф. О. О. Мамалуй), «Холістична філософія науки. Проблема духовності у науці і культурі» (керівник проф. І. З. Цехмістро), «Влада та її реалізація в незалежній Україні» (керівник проф. М. І. Сазонов), розробляються кілька держбюджетних тем: «Квантовий холізм, дослідження його підґрунтя і шляхів застосування» (кафедра теорії культури і філософії науки), «Урбанізація Східної України: економіка, культура, міська ідентичність» (кафедра українознавства), «Розробка моделі вдосконалення базових структур духовно-етичного виховання», «Дослідження механізмів дії фітотоксикотоксиків екологічного та аліментарного навантаження», «Впровадження інноваційних оздоровчих технологій методами біокерування в навчально-виховний процес», «Розробка науково-методичних засад та валеологічного супроводу навчання студентів з особливими освітніми потребами (слабкозорих) за напрямом «здоров'я людини» (всі кафедри валеології).

Протягом перших п'яти років існування факультету було видано 39 Вісників Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна та 20 збірників наукових праць. А вже в наступні п'ять років на кафедрах факультету видано 43 Вісники та 32 наукові збірники, що у 2,9 рази більше порівняно із кінцем ХХ ст. Помітним явищем в наукових колах не лише України, а й близького та далекого зарубіжжя стали періодичні збірники та журнали «Схід/Захід» та «Гендерні дослідження».

Поява факультету відкрила нові можливості для творчого зростання, що відобразилось на зростанні кількості виданих працівниками факультету монографій. Так, протягом перших п'яти років існування факультету його викладачами було видано 32 фундаментальні індивідуальні та колективні праці, а протягом наступних п'яти років – 44, що відповідно у 2,5 та 3,4 рази більше, ніж 1995-1999 рр. Щороку науковці філософського факультету друкують 240-250 наукових статей, з яких десята частина – у зарубіжних виданнях. Одним з важливих показників ефективності наукової роботи є участь у наукових конференціях. Не можна не відмітити географію поїздок наших науковців: Лондон, Нью-Йорк, Сеул, Варшава, Берлін, Париж, Відень, Краків, Познань, Мехіко, Прага.

Втіленням наукової роботи факультету стали конференції, наукові семінари та симпозиуми, що проводяться факультетом. Серед них слід назвати міжнародні Сковородинівські читання, Харківські студентські філософські читання, які перетворились на справжню трибуну наукового спілкування та зростання молодих науковців з усієї України, а також Росії, Білорусі, Польщі.

На факультеті діє аспірантура і докторантура за 10 спеціальностями, працюють чотири спеціалізовані ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій за 10 спеціальностями. Не в останню чергу саме завдяки цьому протягом десяти років 13 співробітників факультету захистили докторські дисертації, а 28 – кандидатські. Сьогодні на факультеті працюють 11 докторів наук, чий творчий зріст відбувся вже в часи існування факультету (В. В. Гусаченко, Г. Г. Грінченко, Л. М. Газнюк, І. А. Жеребкіна, С. О. Заветний, І. В. Карпенко, Г. Д. Панков, В. А. Суковата, Я. В. Тараров, О. А. Фісун, Д. М. Чорний). Отже, факультет має можливість підготовки фахівців починаючи з бакалавра і закінчуючи доктором наук. Багато наших вихованців поповнили лави філософських кафедр вищих навчальних закладів Харкова. Доречі, чотири випускники філософського факультету вже захистили кандидатські дисертації.

На факультеті значна увага приділяється молодому поповненню. Значний внесок в профорієнтаційну роботу з майбутніми абітурієнтами робить Малий філософський факультет,

який працює на факультеті четвертий рік. Його слухачами є учні середніх навчальних закладів м. Харкова та Харківської області, які мають можливість в університетських аудиторіях прослухати лекції з філософських та культурологічних проблем у виконанні кращих викладачів факультету.

Традиційним стало проведення на факультеті разом з Харківською обласною станцією юних туристів Всеукраїнської філософської історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді «Пізнай себе, свій рід, свій нарід». В 2011 році відбулася 5 конференція, в якій взяли участь 95 учнів з різних міст та регіонів України. За результатами кожної конференції публікуються тези, які майже для кожного учасника є першим кроком наукових досліджень та творчих пошуків.

Викладачами кафедр факультету активно проводиться робота з обдарованими учнями через Малу академію наук. За ініціативи викладачів факультету та співробітників Харківської обласної станції юних туристів було започатковано роботу першої в Україні секції «Філософія» Малої академії наук. На сьогоднішній день факультет забезпечує роботу трьох секцій МАН – «Філософія», «Релігієзнавство» та «Валеології». Щорічно проводяться університетські олімпіади для абітурієнтів філософського факультету.

Популяризації філософсько-культурологічної освіти, залученню нових абітурієнтів на філософський факультет сприяє щорічна міська «Філософська хода», що її проводять у вересні студенти факультету і яка стала непересічною подією в житті міста та вечори «Філософських кіномиттевостей» біля Північного корпусу університету, які знайшли схвальний відгук в медіа-просторі міста.

Так коротко можна окреслити основні результати життєдіяльності факультету за перші 10 років його життя. І нарешті, мабуть, найголовніше. За 10 років на філософському факультеті сформувався колектив однодумців, якому до снаги найграндіозніше дії.

Проте є на філософському факультеті і мрії, що збираються під словами «хотілось би»: відкрити кафедру історії філософії, ліцензувати спеціальність «Богослов'я» (Теологія), створити ресурсний центр з найсучаснішим технічним і програмним оснащенням, щоб частіше на факультеті виступали з лекціями провідні філософи і науковці Старого і Нового світів, щоб настало усвідомлення і вистачило фахівців однодумців і ентузіастів для впровадження масштабної факультетської програми грантової діяльності, щоб курси німецької, французької чи англійської філософії викладались відповідними мовами, а студенти могли читати першоджерела мовою оригіналу, щоб на всіх спеціальностях факультету були впроваджені інноваційні спеціалізації, які б надавали додаткові можливості для працевлаштування наших випускників, щоб отримала розвиток на факультеті програма подвійних дипломів, щоб імена науковців філософського факультету та результати їх творчих пошуків були відомими не тільки на факультеті і в університеті, але і в Україні, і далеко за її межами. Хотілось би, щоб наші мрії найповніше втілювались в наші плани, а здійснення планів вело до втілення мрій.

Мрія втілилась... Хай живе мрія!

ЛІТЕРАТУРА

1. Мамалуй О. О. З п'ятої спроби. (Кафедра теоретичної та практичної філософії та створення філософського факультету у Харківському університеті) / О. О. Мамалуй // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філософія. Філософські перипетії. – Харків, 2009. – № 877. – С. 293-310.